

JUSTIITSMINISTEERIUM

Kriminaalpoliitika lühianalüüs
Nr 4 / 2022

**Prokuratuuri praktika vägivallakuritegudes
(KarS § 121) kriminaalmenetluse lõpetamisel
oportuniteediga ning selle mõju süüdlaste
hilisemale retsidiivsusele**

Andri Ahven
Krister Tüllinen

Sisukord

Eesmärk.....	3
Andmestik	3
Lühikokkuvõte.....	3
KarS § 121 kuriteod ja nende menetluste lõpetamine oportuuniteediga	5
II KarS § 121 kuritegudes menetluse oportuuniteediga lõpetamisel määratavad kohustused.....	6
III KarS § 121 kuritegude eest rahalise karistusega ja täielikult tingimisi vangistusega karistatud isikute retsidiivsus võrrelduna oportuuniteediga lõpetatud isikute retsidiivsusega samaliigilises ja mistahes liiki kuriteos	7
IV KarS § 121 lg 2 p 2 lähisuhtevägivalla kuriteo toime pannud isikute retsidiivsus sõltuvalt menetlusliigist.....	9
V KarS § 121 kuriteo toimepannute retsidiivsus, arvestades oportuuniteediga lõpetamisel pandud kohustusi.....	10
LISA 1.....	11

Eesmärk

- ▶ Anda kriminaalstatistikale tuginedes ülevaade kehalise väärkohtlemise (KarS § 121) kriminaalasjades prokuratuuri praeguse praktika kohta kriminaalmenetluse lõpetamisel avaliku menetlushuvi puudumise korral ja kui süü ei ole suur (*edaspidi*: oportuniteet).
- ▶ Kriminaalstatistikale tuginedes hinnata oportuniteedi kasutamise tulemuslikkust, lähtudes korduvkuritegevuse (retsidiivsuse) statistikast.
- ▶ Hinnata KarS § 121 kriminaalasjades eraldi lähisuhtevägivalla kuritegudes (lg 2 p 2) kriminaalmenetluse oportuniteediga lõpetamise mõju korduvkuritegevusele.

Andmestik

- ▶ Vaatluse all olid isikud, kelle suhtes KarS § 121 kuriteos alustatud kriminaalmenetlus 2018–2020 lõpetati KrMS § 202 alusel ehk oportuniteediga.
- ▶ Kontrollrühmana kasutati 2017–2019 kohtus süüdi mõistetud isikuid, keda karistati KarS § 121 kuriteo eest rahalise karistusega või täielikult tingimisi vangistusega ilma käitumiskontrollita (KarS § 73). Kontrollrühma isikud on oma toime pandud KarS § 121 kuriteo ja senise kriminaalse tausta põhjal sarnasem rühm isikutele, kelle puhul kriminaalmenetlus lõpetati oportuniteediga.
- ▶ Retsidiivsust hinnati mõlema grupi puhul ühe ja kahe aasta jooksul pärast süüdimõistva kohtuotsuse jõustumist või oportuniteedi puhul lõpetamismääruse koostamist, võttes arvesse uues kuriteos kahtlustatavana ülekuulamise kuupäeva. Retsidiivsus (retsidiivsuse määr) on uues kuriteos kahtlustatavana üle kuulatud isikute osakaal protsentides kõigist vastava grupi isikutest.
- ▶ Oportuniteedi saanud isikute ja kontrollrühma võrdluses hinnati kahe rühma retsidiivsuse omavahelist suhet: kui palju on ühe grupi retsidiivsuse määr väiksem teisest.

Lühikokkuvõte

- ▶ Kehalise väärkohtlemise kuritegude arv aastas on viimastel aastatel püsinud ligikaudu 6000 registreeritud kuritegu aastas. Tuleb arvestada, et enam kui kolmandik alustatud menetlustest lõpetatakse kriminaalmenetlust välistava asjaolu ilmnemise tõttu.
- ▶ Ligikaudu pooled kehalise väärkohtlemise kuriteod on olnud seotud lähikondse vastu suunatud vägivallega.
- ▶ Prokuratuur lõpetas 2021. aastal tingimuslikult (oportuniteediga) 35% KarS § 121 lahendatud kuritegude¹ menetlustest.
- ▶ Süüdlasele määratakse enamasti 1–2 kohustust, millest üks on kas rahaline kohustus kindla summa näol riigituludesse või menetluskulude tasumine. 75% juhtudel määrati üks kohustus, 25% juhtudel kaks või enam kohustust.

¹ Kuriteod, mis saadeti kohtusse või milles menetlus lõpetati KrMS §-de 201–205 alusel (s.t arvestatakse vaid kuritegusid, kus kahtlustatav või süüdistatav on teada; ei arvestata registreeritud kuritegusid, milles menetlus lõpetati kriminaalmenetlust välistava asjaolu ilmnemisel või kus kuriteo toimepanija jäi välja selgitamata).

- ▶ Ligikaudu 70% KarS § 121 kuritegude puhul oli süüdlane teo toimepanemise hetkel alkoholijoobes². Seega esineb neil isikutel alkoholi tarbimisega seotud probleemkäitumine. Alkoholi tarvitamise või kontrolliga seotud kohustusi määratakse vaid ligikaudu 15% juhtudel.
- ▶ Oportuniteedi saanud isikute retsidiivsus kahe aasta jooksul *mistahes liiki* uue kuriteo järgi oli väiksem kui rahalise karistusega või tingimisi vangistusega karistatud isikute puhul (21% vs. 25%).
- ▶ Lähisuhtevägivalla kuriteo (KarS § 121 lg 2 p 2) toime pannud ja oportuniteedi saanud isikute retsidiivsus kahe aasta jooksul *mistahes liiki* uue kuriteo järgi on oluliselt ehk ligi kolmandiku väiksem kui tingimisi vangistusega karistatud isikute puhul (22% vs. 31%).³
- ▶ Oportuniteedi saanud isikute retsidiivsus kahe aasta jooksul *sama liiki* uue kuriteo järgi on lähedane rahalise karistusega või tingimisi vangistusega karistatud isikute retsidiivsusega (14% vs. 15%).
- ▶ Lähisuhtevägivalla kuriteo toime pannud ja oportuniteedi saanud isikute retsidiivsus kahe aasta jooksul *uue lähisuhtevägivalla kuriteo* järgi on väiksem, võrreldes niisuguse kuriteo eest tingimisi vangistusega (KarS § 73) karistatud isikutega (11% vs. 14%).
- ▶ Oportuniteedi saanud isikute *mistahes liiki* uutest kuritegudest olid enamlevinud sageduse järgi uus kehaline väärkohtlemine, joobes juhtimine ja ähvardamine. See ilmestab asjaolu, et kehalise väärkohtlemise puhul on kahtlustatavatel väga sagedasti esinev impulsi kontrolli häire, mis võimendub tugevasti alkoholi liigtarbimisega.
- ▶ KarS § 121 kuriteo toime pannud isikute puhul oportuniteedi kasutamise osatähtsuse kasvuga ei ole kaasnenud nende suurenenud retsidiivsust, mis võiks olla üks võimalik negatiivne mõju, kui suurendatakse nende kahtlustatavate osakaalu, kelle puhul varem taotleti kohtulikku karistamist, kuid nüüd lõpetatakse kriminaalmenetlus tingimuslikult.
- ▶ Järelikult saab öelda, et oportuniteedi saanud isikud ei pane kohtulikult karistamata jätmise tõttu suurema tõenäosusega toime uut kuritegu.
- ▶ Kuna KarS § 121 asjades oportuniteedi kasutamisel tervikuna ei ole isikute retsidiivsus suurem ja see ei ole kasvanud oportuniteedi kasutamise osakaalu kasvamisega (võrreldes rahalise karistusega või tingimisi vangistusega karistamisega), siis on otstarbekas nii taasühiskonnastamise perspektiivist kui ka kriminaalmenetluse kulude kokkuhoiuks nende kuritegude puhul oportuniteedi kasutamise taset hoida või laiendada, sh ka lähisuhtevägivalla kuriteo (lg 2 p 2) toime pannud isikute puhul.
- ▶ Retsidiivsust mõjutas mitte rahalistest kohustustest vähenemise suunas eelkõige muu asjakohane kohustus, mille täpsem sisu on alkoholi tarbimise piiramine alkoholi biomarkerite jälgimise läbi. Selle kohustuse puhul oli nende isikute retsidiivsus kahe aasta jooksul *mistahes liiki* uue kuriteo järgi madalam kui üldine isikute retsidiivsus kriminaalmenetluse tingimusliku lõpetamise korral muude kohustuste määramisel (16% vs. 21%).

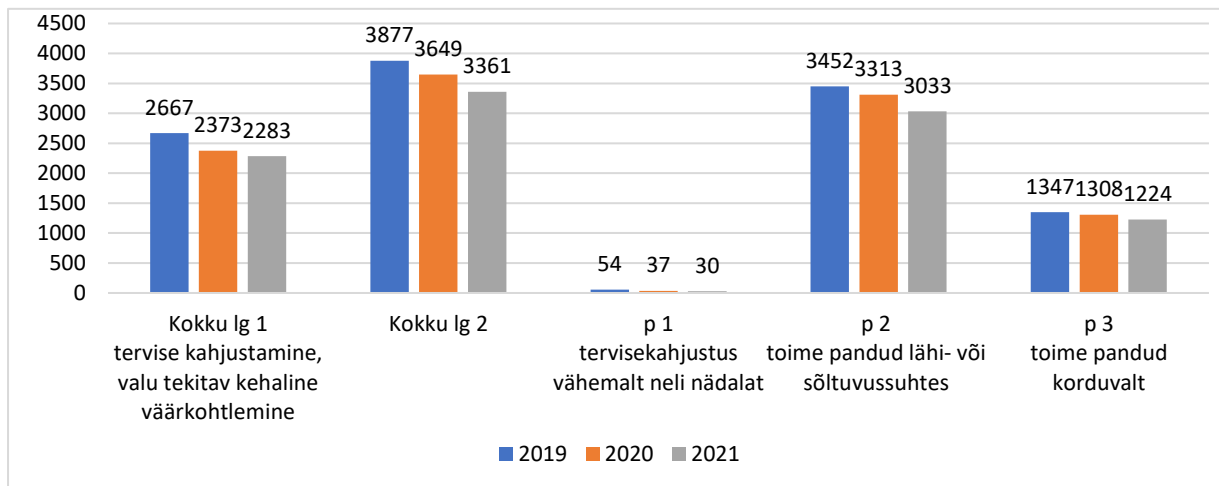
² Kuritegevus Eestis 2018, lk 14. https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumentid/kuritegevus_eestis_2018_viidetega_lisadele.pdf

³ Esimene näitaja moodustab teisest $22\%/31\%=0,71$ ehk 71%; seega on esimene näitaja 29% väiksem kui teine.

- ▶ Muude määratud kohustuse puhul ei saa välja tuua, et mõnel neist oleks märkimisväärne retsidiivsust vähendav või suurendav mõju.

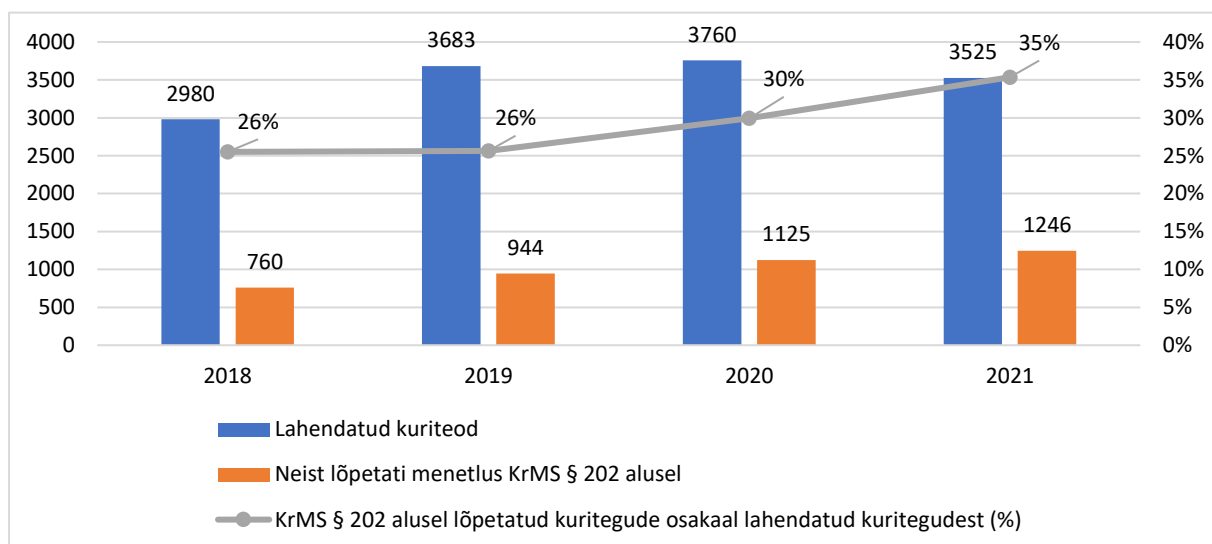
KarS § 121 kuriteod ja nende menetluste lõpetamine oportuuniteediga

- ▶ KarS § 121 kuritegusid registreeritakse aastas ligikaudu 6000–6500 (2018. aastal 5966; 2019. aastal 6557; 2020. aastal 6023). 2021. aastal registreeriti 5646 kuritegu.
- ▶ Arvestatav osa alustatud menetlustest lõpetatakse kriminaalmenetlust välistava asjaolu ilmnemisel (KrMS § 200); nt moodustas nende kuritegude osakaal (olenemata kuriteo registreerimise aastast) 2021. aastal 39% samal aastal registreeritud kuritegude arvust.
- ▶ Veidi enam kui pooled KarS § 121 kuritegudest pannakse toime lähisuhtes või pereliikme vastu; üks viiendik kuritegusid pannakse toime korduvalt ehk varem KarS § 121 kuriteo eest karistatute poolt.

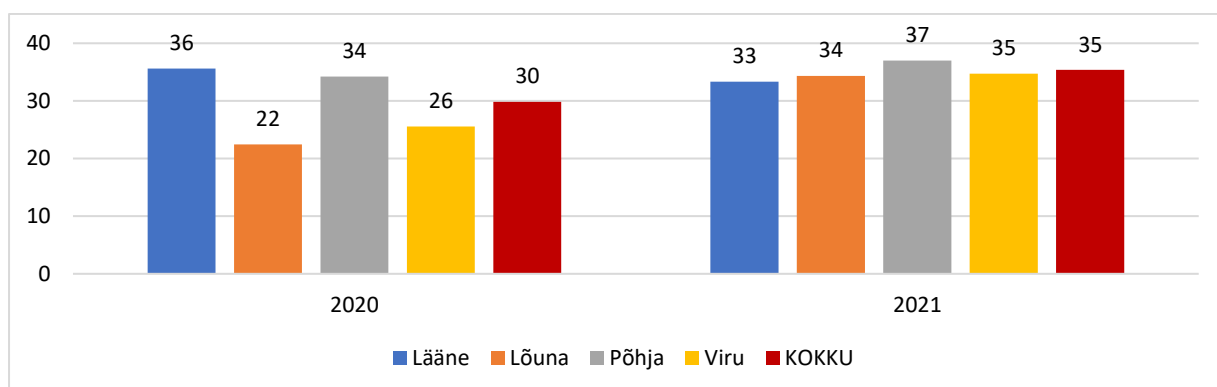
Joonis 1. KarS § 121 kuritegude registreerimine 2019–2021

- ▶ Viimasel neljal aastal on kasvanud KrMS § 202 alusel lõpetatud menetluste arv ja osakaal lahendatud kuritegudest. Kui 2018. aastal lõpetati oportuuniteediga 26% lahendatud kuritegudest, siis 2021. aastaks oli nende osakaal tõusnud 35%-le.

Joonis 2. KarS § 121 lahendatud kuritegudes oportuuniteedi (KrMS § 202) kasutamine 2018–2021

- ▶ Ringkonnaprokuratuuride praktika lahendatud kuritegudes menetluste lõpetamisel oportuuniteediga on pigem ühtlane. 2021. aastal jäi see näitaja vahemikku 33–37%, olles kõrgeim Põhja piirkonnas.

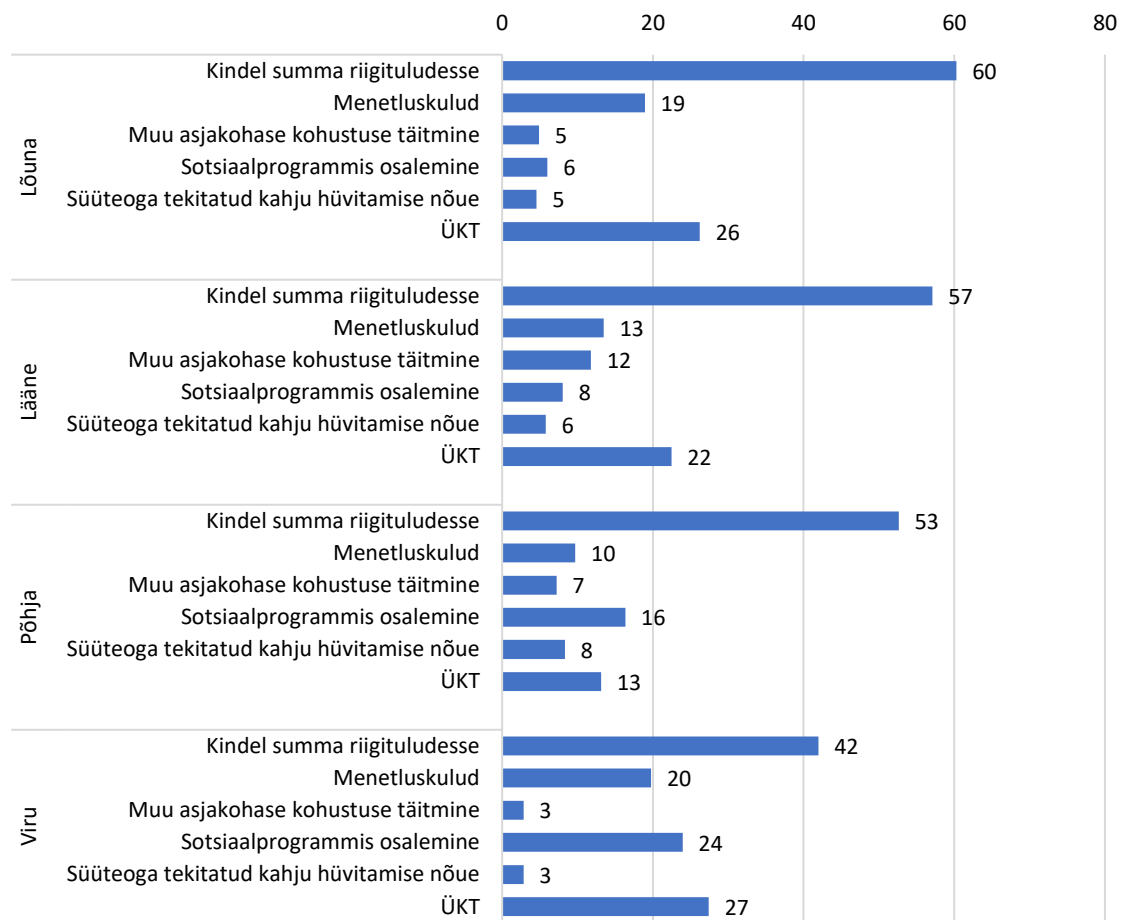

Joonis 3. Ringkonnaprokuratuuride praktika KarS § 121 lahendatud kuritegudes oportuuniteedi kasutamisel 2020. ja 2021. aastal (%)

II KarS § 121 kuritegudes menetluse oportuuniteediga lõpetamisel määratavad kohustused

- ▶ 2016–2021 menetluspraktika kohaselt määrati kahtlustatavale enamasti 1–2 kohustust. Reeglina (75%) määrati üks kohustus, 25% juhtudel kaks või enam kohustust.
- ▶ 2020. ja 2021. aastal olid määratud kohustusteks (isikute osakaal, isikul võis olla mitu kohustust): sotsiaalprogrammi läbimine (37%) rahaline kohustus (32%), üldkasulik töö (32%), ravile pöördumine või ravi läbimine (15%), alkoholi biomarkerite esmane ja korduv analüüs (3%). (Vt lisa 1.)

- 2020. ja 2021. aastal oli rahalise kohustuse puhul kohustuse suuruseks kõige sagedamini riigi peaprokuröri juhise järgi määratud miinimumsumma ehk 250 eurot.

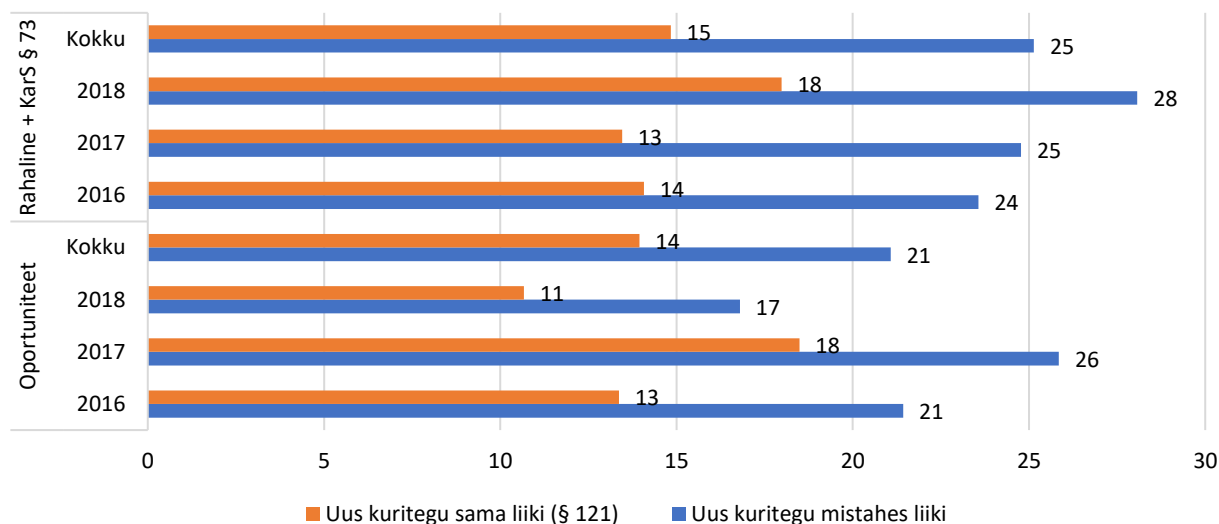

Joonis 4. Prokuratuuri praktika KarS § 121 kuritegudes oportuuniteedi kasutamisel 2016–2021: eri liiki kohustusega lõpetamismääruste osakaal lõpetatud menetluste koguarvust (%; peamised kohustuste liigid)

III KarS § 121 kuritegude eest rahalise karistusega ja täielikult tingimisi vangistusega karistatud isikute retsidiivsus võrrelduna oportuuniteediga lõpetatud isikute retsidiivsusel samaliigilises ja mistahes liiki kuriteos

- Oportuuniteedi kasutamise mõju hindamisel vaadeldi isikute retsidiivsust kaheaastasel vaatlusperioodil.
- Uue kuriteo faktiks loeti uue ülekuulamise toimumine.
- Kaheaastane vaatlusperiood algas oportuuniteedi puhul määruse koostamise kuupäevast ja kohtusse saadetud isikute puhul süüdimõistva kohtuotsuse jõustumise kuupäevast.
- Vaadeldavate rühmade suurused olid kohtulikult karistatutel ligikaudu 900 isikut ja oportuuniteediga lõpetatute puhul ligikaudu 1700 isikut ehk küllaldase suurusega, et oleks võimalik teha retsidiivsusel kohta piisavalt tõepäraseid järeldusi.

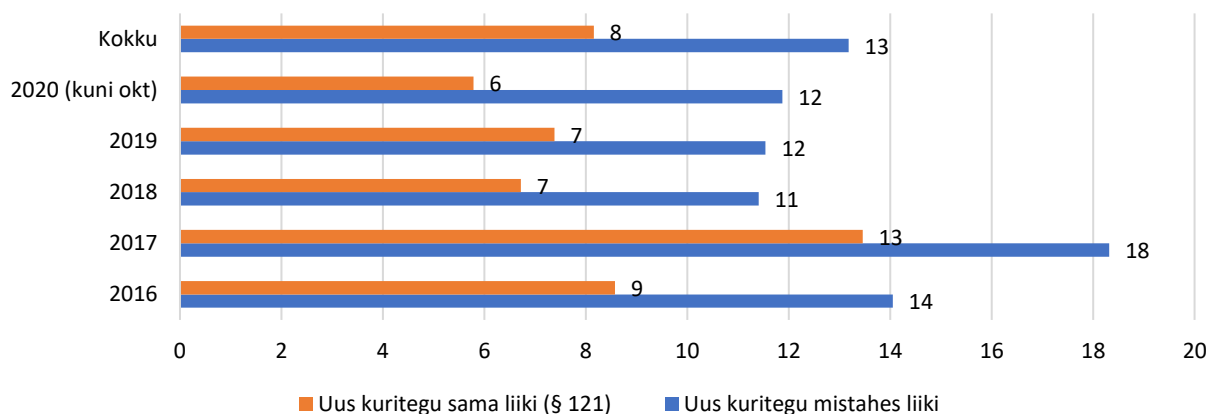
- ▶ Oportuniteedi saanud isikutel oli kahe aasta retsidiivsuse määr *mistahes liiki* kuriteo järgi väiksem kui rahalise karistusega või tingimisi vangistusega karistatud isikute puhul (21% vs. 25%).
- ▶ Oportuniteedi saanud isikutel on kahe aasta jooksul uue *KaS § 121 kuriteo* toimepanemise risk (14%) lähedane rahalise karistusega või tingimisi vangistusega karistatud isikute retsidiivsusega (15%).

Joonis 5. 2016–2018 KaS § 121 kuriteo toime pannud isikute kahe aasta retsidiivsuse määr kuriteos kahtlustatavana ülekuulamise järgi, arvestades KaS § 121 kuriteo lahendamise liiki (%)

- ▶ Oportuniteedi mõju hindamiseks tuleb hinnata, kas oportuniteedi saanud isikute väiksem retsidiivsus võrreldes rahalise karistusega või tingimisi vangistusega karistatud isikutega võib olla tingitud sellest, et oportuniteet määratakse isikutele, kelle risk uue kuriteo toimepanemiseks ongi väiksem.
- ▶ Kuna oportuniteedi kasutamise osakaal KaS § 121 asjades on viimastel aastatel märgatavalt kasvanud (26%-lt 2019. aastal 35%-le 2021. aastal – kasv enam kui kolmandiku võrra⁴; vt joonis 2), siis järelikult on oportuniteeti kasutatud ka suurema riskiga isikutel, mistõttu peaks kasvama ka oportuniteedi saanud isikute retsidiivsuse näitaja tervikuna.
- ▶ Ometi näitavad andmed (vt joonis 6), et 2016–2020 oportuniteedi saanud isikute osakaalu kasv ei ole kaasa toonud retsidiivsuse kasvu ühe aasta ülekuulamise andmete põhjal. Sellest saab järeldada, et oportuniteediga kaasnevatel kohustustel on olnud positiivne mõju korduvkuritegevuse ennetamisel võrreldes näiteks KaS § 73-ga, kus isik peab hoiduma uue kuriteo toimepanemisest, kuid mille puhul ei kohaldata muid seda eesmärki saavutada aitavaid kohustusi.

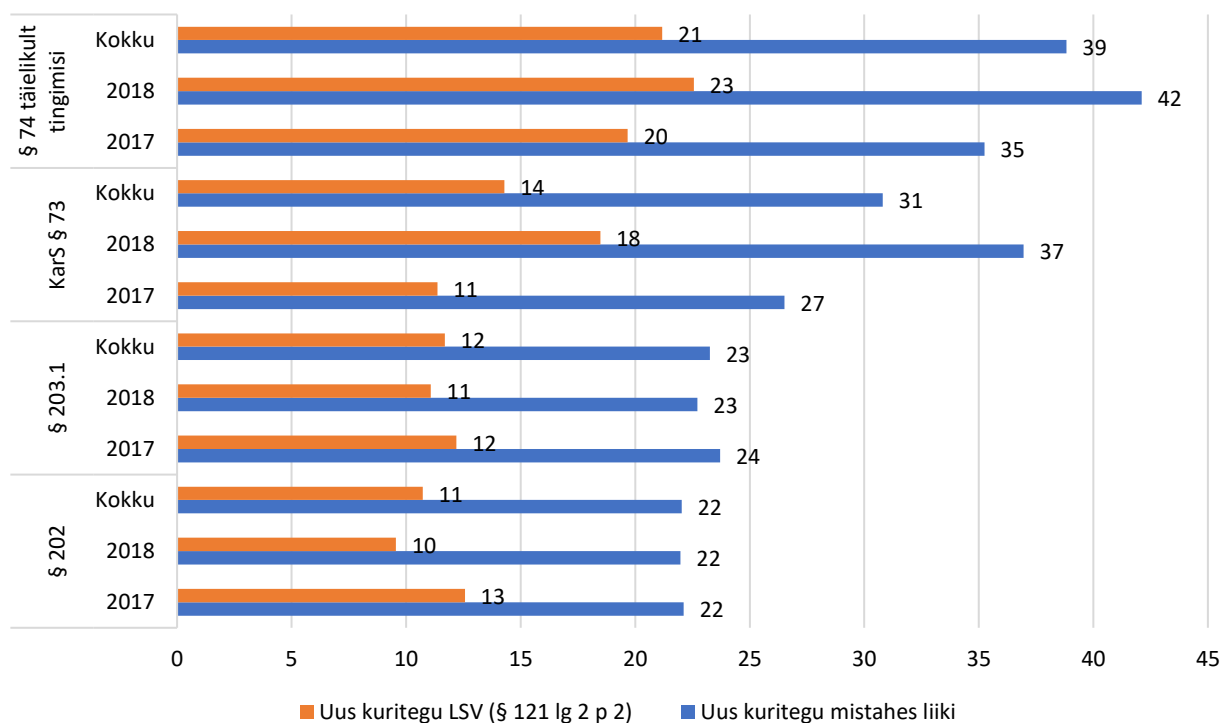
⁴ Näitajaid võrreldakse omavahel. Teine näitaja on esimest suurem $35\%/26\%=1,35$ korda ehk 35%.

Joonis 6. 2016–2020 KarS § 121 kuriteo toime pannud ja oportunteedi saanud isikute ühe aasta retsidiivsuse määr samaliigilise ja mistahes liiki uue kuriteo järgi (%)

IV KarS § 121 lg 2 p 2 lähisuhtevägivalla kuriteo toime pannud isikute retsidiivsus sõltuvalt menetlusliigist

- ▶ Oportunteedi mõju retsidiivsusele hinnati kaheaastasel vaatlusperioodil.
- ▶ Uue kuriteo faktiks loeti uue ülekuulamise toimumine.
- ▶ Kaheaastane vaatlusperiood algas oportunteedi puhul määruse koostamise kuupäevast ja kohtusse saadetud isikute puhul süüdimõistva kohtuotsuse jõustumise kuupäevast.

Joonis 7. 2017–2018 KarS § 121 lg 2 p 2 ehk lähisuhtevägivalla (LSV) kuriteo toime pannud isikute kahe aasta retsidiivsuse määr uue lähisuhtevägivalla kuriteo ja mistahes liiki kuriteo järgi, arvestades menetlusliiki (%)

- ▶ Oportuniteedi kasutamisel on KarS § 121 lg 2 p 2 (lähisuhtevägivalla) kuriteo toime pannud isikute uue *mistahes* liiki kuriteo kahe aasta retsidiivsuse määr ligi 30% väiksem, võrreldes sama kuriteo eest tingimisi vangistusega (KarS § 73) karistatud isikutega (22% vs. 31%).⁵
- ▶ Oportuniteedi kasutamisel on lähisuhtevägivalla kuriteo toime pannud isikute uue *lähisuhtevägivalla kuriteo* kahe aasta retsidiivsuse määr samuti väiksem, võrreldes niisuguse kuriteo eest tingimisi vangistusega (KarS § 73) karistatud isikutega (11% vs. 14%).
- ▶ Oportuniteedi kasutamisel lähisuhtevägivalla kuritegudes on sarnane retsidiivsusmäär neis kuritegudes menetluse lõpetamisel lepitusmenetlusega (KrMS § 203¹).

V KarS § 121 kuriteo toimepannute retsidiivsus, arvestades oportuniteediga lõpetamisel pandud kohustusi

- ▶ Määratud kohustuste mõju hindamisel tuleb arvestada, et reeglina määrati isikutele 1–2 kohustust, millest üks oli rahaline kohustus. Seega ei saa iga kohustuse mõju retsidiivsusele hinnata eraldi ainult määratud kohustuse põhjal.
- ▶ Oportuniteedi mõju retsidiivsusele hinnati kaheaastasel vaatlusperioodil ja uue kuriteo faktiks loeti uue ülekuulamise toimumine.
- ▶ Kaheaastane vaatlusperiood algas oportuniteedi määruse koostamise kuupäevast.
- ▶ Harva määratud kohustuste puhul ei saa teha järeldusi nende kohustuste määramise mõju kohta retsidiivsusele (nt narkootiliste või psühhotroopsete ainete kasutamise keeld või lepitusteenuse täitmine).

Tabel 1. KarS § 121 kuriteo toime pannud ja oportuniteedi saanud isikute retsidiivsus mistahes liiki uues kuriteos kahtlustatavana ülekuulamise järgi kahe aasta jooksul pärast menetluse lõpetamist (2016–2019), arvestades menetluse lõpetamisel isikule pandud kohustusi*

	Kokku oli kohustusega isikuid**	Kuulati üle mistahes liiki kuriteos	Retsidiivsus (%)
Kindel summa riigituludesse	1273	191	15
ÜKT	519	129	25
Sotsiaalprogrammis osalemine	243	48	20
Menetluskulud	350	69	20
Süüteoga tekitatud kahju hüvitamise nõue	149	25	17
Muu asjakohase kohustuse täitmine	25	4	16
Ravile allumine	20	4	20
Alkoholi tarvitamise keeld	2	0	...
Kuriteoga tekitatud kahju heastamine	11	2	...
Sõltuvusravile allumine	10	3	...
Lepitusteenuse täitmine	3	2	...

* Tabel hõlmab isikuid, kelle suhtes menetlus lõpetati 01.01.2016–10.10.2019. Tabelis ei näidata retsidiivsuse protsenti nende kohustuste puhul, mida määrati harva ning mida seetõttu retsidiivsuse määraga seostada ei saa.

** Samale isikule võidi määrata erinevaid kohustusi.

⁵ Esimene näitaja moodustab teisest 22%/31%=0,71 ehk 71%; seega on esimene näitaja 29% väiksem kui teine.

LISA 1

Peamised kohustuste liigid ringkonnaprokuratuuride järgi (% kõigest KrMS § 202 lõpetamistest)

		2016	2017	2018	2019	2020	2021 9 kuud	KOKKU
Lõuna	Kindel summa riigituludesse	51	56	64	66	61	55	59
	Menetluskulud	25	26	16	13	18	22	20
	Muu asjakohase kohustuse täitmine				4	17	27	9
	Sotsiaalprogrammis osalemine			8	10	9	13	7
	Süüteoga tekitatud kahju hüvitamise nõue	9	4	5	2	5	8	5
	Üldkasulik töö	40	38	22	16	22	14	24
Lääne	Kindel summa riigituludesse	56	62	66	65	40	18	52
	Menetluskulud	11	21	14	10	14	21	15
	Muu asjakohase kohustuse täitmine			3	11	37	78	21
	Sotsiaalprogrammis osalemine			8	12	15	4	8
	Süüteoga tekitatud kahju hüvitamise nõue	2	12	8	4	5	4	6
	Üldkasulik töö	37	31	20	13	18	22	22
Põhja	Kindel summa riigituludesse	55	67	56	52	41	28	48
	Menetluskulud	13	13	7	9	8	7	9
	Muu asjakohase kohustuse täitmine				6	23	43	13
	Sotsiaalprogrammis osalemine			17	29	26	33	19
	Süüteoga tekitatud kahju hüvitamise nõue	5	6	14	9	7	6	8
	Üldkasulik töö	32	17	6	8	7	3	11
Viru	Kindel summa riigituludesse	47	52	46	39	30	38	41
	Menetluskulud	34	25	17	16	13	19	20
	Muu asjakohase kohustuse täitmine				6	5	24	6
	Sotsiaalprogrammis osalemine			27	29	50	40	27
	Süüteoga tekitatud kahju hüvitamise nõue	6	2	1	3	2	5	3
	Üldkasulik töö	40	36	23	23	20	15	25